

RADİKAL/YIKICI KÜLT GRUPLAR: KAVRAM VE TEORİK BİR ÇERÇEVE

1.Giriş: 18 Kasım 1978'de, Jonestown Guyana

18 Kasım 1978'de, Jonestown Guyana'da, 909 kişi modern tarihin en büyük toplu intihar eylemini gerçekleştirdi. Ölenlerin birçoğu çocuktü. "Onurunuzla ölüñ. İstirap ve gözyaşıyla uzanmayın yere öyle. Ölüm, başka bir düzleme adım atmaktan ötesi değil." Jim Jones, toplu intihar öncesi son vaazında böyle seslenmişti. Vaazlarından birinde tekerlekli sandalyedeki yaşlı bir kadına döndü ve şöyle dedi:

"Hayatım, bugün senin günün. Bugün iyileşeceksin, o sakat bacaklarını iyileştireceğiz ve tekrar yürüyeceksin!"

Tüm salon bu sözler üzerine çılgına dönmüştü ve heyecanla olacakları izlemeye başladı. Jim, kürsüden yaşlı kadına seslenmeye devam etti:

"Bana doğru gel hayatım, ayağa kalk, at şu adımı, tanrı yüreğini kutsasın, at şu adımı!"

Bu arada kürsüden, garip mimik ve jestler yapıyor, yaşlı kadını cesaretlendirmeye çalışıyordu. Yaşlı kadın, titrek elleriyle tekerlekli sandalyesinin iki kolçağını kavradı, gözlerini kıstı, dişlerini kamaştırdı, yanındakilerin de desteğiyle zar zor ayağa kalkar gibi oldu. Kadın haykırdı, "Hissediyorum!" İleri doğru titrek bir adım attı. Jim şöyle dedi:

"Şimdi bana doğru yürümeni istiyorum. Bir adım daha, ilerle, ilerle hayatım, yapabilirsin!"

¹ [https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1366/Hilmi+Demir +Dr.](https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1366/Hilmi+Demir+%20Dr.)

Kadın ayaklarını test eder gibi bir o yana bir bu yana eğdi, daha emin bir şekilde iki adım daha attı. Kısa bir süre sonra, ellerini iki yana açarak tamamen iyileşmiş bir halde koşturmaya başladı. Salondaki insanlar gördüklerine inanamıyor, çığlık sesleri gözyaşlarına karışıyordu.

Jim siyanürle karıştırdığı meyve sularını içerek müritleriyle beraber intihar kararı aldı. 18 Kasım 1978'de, Jonestown Guyana'da 909 kişi ölmüştü. Her yer ceset doluydu. Tekerlekli sandalyeden kurtulan kadına ne oldu? Bunun düzmece bir senaryo olduğu, grup içinde birçok tecavüz, sahtekârlık ve tacizin yaşandığı ortaya çıktı. Ormana kaçan beş kişi kurtulmuştu.²

26 Mart 1997'de Kaliforniya

26 Mart 1997'de Kaliforniya'da San Diego'da milyon dolarlık yüzme havuzlu ve tenis kortlu bir malikanede mor örtüler içinde 39 erkek ve kadın cesedi bulundu. Kurbanların hepsinin yaş ortalaması 18-24 arasındaydı. "Aynı şekilde giyinmişlerdi, hepsi yüzüstü pozisyonda uzanmıştı ve yan yana uyuyormuş gibi dizilmişlerdi". Takip eden haftalarda, rahatsız edici ayrıntılar ortaya çıktı. Anlaşıldı ki Arınma sürecinin bir parçası olarak toplu halde intihar etmişlerdi. Arkalarında bıraktıkları notta sonraki evrimsel düzeye ulaşmak için bedenlerini fiziksel kapının arkasına bıraktıklarını yazmışlardı. Kültün lideri olan 66 yaşındaki Marshall Applewhite, takipçilerine kuyruklu yıldız Hale-Bopp'u takip eden bir UFO'nun, grubun bedenlerini uzak uzaya veya Tanrı'nın Krallığı'na taşıyacağını söylemişti. ABD

² <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/17/an-apocalyptic-cult-900-dead-remembering-the-jonestown-massacre-40-years-on>.

topraklarındaki en gözle görülür kitlesel intiharlardan biri olan Heaven's Gate "Cennetin Kapısı" tarikatı ABD'de büyük merak uyandırdı. Bu nasıl oldu? Neden ve niçin bir kimse kendine böyle bir şey yapar?³

Kerry Noble, The Arm of Lord

1952'de Abilene, Teksas'ta doğan Kerry Noble, "Kilisede aktif görev alırdım, şiddete asla meyilli olmadım ve tüm insanlara aynı şekilde davranmak için yetiştirildim" demişti. Hıristiyan bursu arayışındaydı, "Hıristiyanlarla yaşamak ve çalışmak ve ailemi gerçekten Hıristiyan bir ortamda yetiştirmek istedim" diye ifade etmişti. Jim Ellison davetine karşılık verdi. Ve sonrası kendi dilinden şöyle gelişti:

"Ebeveynlerim her zaman beni cesaretlendiren orta sınıf, Tanrı korkusu olan, ahlaklı, sıradan vatandaşlardı. Bir buçuk sene üniversiteye gittim ve bir yıl boyunca İncil okuluna devam ettim. 21 yaşımdayken evlendim. 2001 yılının Eylül ayında 28. evlilik yıldönümünü kutladım ve üç çocuk babasıydım. 1977de eşim ve ben küçük bir dinsel topluluğa, yıkıcı bir kâbusa dönüşen sessiz, naif, huzurlu bir rüya dünyasına katıldım. 1985'te ülkedeki 2 numaralı yerli terör örgütünün 2. adamıydım."⁴

Masumca başlanan, belki Tanrısal bir sıcaklık bulmak için girilen yıkıcı kült topluluklarda hiç ummadığımız, beklemediğimiz insanların radikalleşerek bir teröriste dönüştüğüne birçok kez şahit olduk.

Kültlerin felsefi yönelimleri değişebilir ancak yöntemleri çarpıcı bir şekilde benzerdir. Batı dünyasında Kült grupların radikalleşmesi bilinen bir olgudur. Buna karşılık Türkiye'de ise bu konu çok fazla ele alınmış değildir. Bizim dini görünümlü cemaat yapıları olarak gördüğümüz bazı gruplaşmaları Kült grup olarak adlandırmak mümkündür.

2.Kült Gruplar Nedir?

Kült kavramının kullanımı oldukça eskidir. Din sosyoloğu Ernst Troeltsch "Die Soziallehren der Christlichen Kirchen und Gruppen" adlı Hıristiyan Kilise ve Gruplarının Toplumsal Doktrinini ele aldığı çalışmasına kadar geri götürülebilir. Bruce Campbell'in 1978'de yazdığı "A Typology of Cults" adlı çalışması kültleri üç kısma ayırmıştır: mistik yönelimli, iç deneyime odaklı araçsal ve hizmet odaklı. Campell çalışmasında bu ideal tipleri 6 kült gruba uygulayarak geçerliliklerini tartışır. Kültleri, bireydeki ilahi olan inanca dayalı geleneksel olmayan dini gruplar olarak tanımlar. Onları geleneksel yapılardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi kültlerin sekülerleşmiş topluluklar ya da bireysel davranış kalıplarının bir yansıması olarak görülmeleridir. Hatta çoğu kez bu grupların kutsal bir referansa sahip olmaları da gerekmez. Scientolgy gibi kendi kutsalları kendileri yeniden oluşturmuş olabilirler.

İlk dönemlerde kült gruplar geleneksel dini otoriter (kilise gibi) yapılardan bağımsız mistik yönelimli küçük masum gruplar olarak görülmüştür. Özellikle hem Yahudi-Hıristiyan geleneğinden bağımsız hem de bu dinlerin Ortodoks yorumunun dışında bir maneviyatçılığın

³ George D. Chryssides, Heaven's Gate: Postmodernity and Popular Culture in a Suicide Group, Ashgate Publishing, Ltd., 2011.

⁴ <http://old.freedomofmind.com/Info/articles/KerryNoble.php>.

liberalizme katkı sağlayacağı varsayıyordu. Muhtemelen materyalizm ve Komünizme karşı da bu yeni maneviyatçı ve mistik yapıların din dışı bir desteği karşılayacağı düşünülmüş olabilir.

Fakat özellikle ABD’de 1978’deki Jonestown ve Avrupa’dan Kanada’ya kadar uzanan Solar Temple adlı iki kült vakasından sonra büyük bir panik oluşmuştur. Bunlardan ilki Jim Jones tarafından kurulan Halkın Tapınağı (Peoples Temple) olarak bilinen ve Jonestown’da toplu intihar ile son bulan vakadır. İkincisi ise, Fransız Joseph Di Mambro tarafından kurulan Güneş Tapınağı Tarikatı (The Order of Solar Temple) olarak bilinen ve Kanada’ya kadar uzanan toplu cinayetler, suikastlarla anılan vakadır. Bu her iki vaka hem ABD hem de Avrupa’da ‘kült savaşlarının’ hukuksal zeminde de tartışılmasına yol açtı. Toplumda başlayan tartışmalarda kimi çocuklarına gerekli din eğitimi vermeyen kiliseleri suçladı, kimi görevini yapmayan devleti. Bu grupların yasaklanmasını savunanlar da çıktı, yasakla bu işin çözümlenemeyeceğini savunlar da. Öyle ki 1971 yılında Çocuklarımızı Tanrı’nın Çocukları’ndan Kurtarmaya Yönelik Ebeveyn Komitesi (Parent’s Committee to Free Our Children from the Children of God) adı altında ilk anti kült organizasyonu kuruldu.

Sonuçta hem akademi dünyasında hem de hukuk alanında devasa bir literatür oluştu. Kült grupların denetlenmesi, toplumun sağlıklı bir şekilde bunlar hakkında bilgilendirilmesi için dernekler kuruldu. Akademide bu gruplar mercek altına alınarak sürekli araştırmalar yayınlandı. Mahkemelere konu olan şikâyetlerin çözümü için başvurulması gereken uzmanlık alanları ve danışmanlıklar oluşturuldu. Güvenlik birimleri şiddete yönelişleri ve bireyin bedensel ve ruhsal bütünlüğüne yönelik istismarından kuşkulandığı yapıları önceden ön görebilmek için yeniden yapılandırıldı. Örgütlü suçlarla daha etkin mücadelede psikolojik danışmanlık ve akademi-polis işbirliği güçlendirildi. Böylelikle devletler yasaklamadan toplumu ve bireyleri korumak için “bilgilendirme, önleme ve mücadele” ayaklarından oluşan etkin bir kapasite inşa ettiler.

Sonuç olarak Profesör Benjamin Zablocki (1997) kültü “etkileyici ilişkiler sayesinde bir araya getirilen ve sınırsız bağlılık talep edilen ideolojik bir örgüt” olarak tanımlıyor. En genel ifadeyle kült örgüt: Üyelerin, onların ailelerinin ya da toplumun hâlihazırda ya da ihtimal dâhilinde olan zararına ve grup liderlerinin amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla oluşturulmuş bir kişi, fikir veya şeye büyük veya aşırı bir bağlılık veya adanmışlık sergileyen ve manipulatif ikna ve kontrol teknikleri kullanan bir grup veya harekettir.⁵

3. Mezhep ve Kült Grup Farkı Nedir?

Kült kelimesi aslında Hıristiyanlık öncesi yerel kültürdeki inançları ifade etmek için kullanılır. Resmi din dışında kalan daha çok paganist çevrelerin inançlarını ifade eden bir kavramdır. Bugün de aslında kavramın anlamı resmi dinin dışında kalan, kendine özgü inanç ve ritüeller oluşturan karizmatik bir liderin çevresinde örgütlenen yapıları ifade etmektedir. Bu nedenle bir dinin öğretilerinin yorum farklarını içeren mezhep ya da bir dini gelenek içinde tarihsel sürekliliğe sahip tarikat gibi yapılarla kültürler arasında ciddi farklar vardır. Her şeyden önce kültürler bir dinin ne merkezinde kalmak ne de çeperine tutunmak isterler. Mezhepler daha çok epistemik bir monopol oluşturarak öğretilerine süreklilik kazandırırılar. Kurdukları öğreti mezhep içinde kalan çoğu ihtisas sahibi din adamları tarafından sürekli gözden geçirilir. Bu yüzden de Mezhep ve tarikatların yüzyılları aşan bir sürekliliği varken kültürlerin genelde

⁵ <https://www.icsahome.com/articles/onusingtermcult>.

ömürleri daha kısa sürelidir. Karizmatik bir lidere bağlı oldukları için varlıkları çoğu kez onunla son bulur. Kültler epistemik bir monopol yerine karizmatik bir kült lider etrafında öbekleşirler.

Söz gelimi mezhepler her ne kadar kurucularının (Ebu Hanife'den dolayı Hanefilik gibi) adıyla anılsalar bile yüzlerce yıldır sürekli mezhep içinde yetişen imamlar/bilginler ile sürekli yenilenirler. Ve kurucularına mezhep içindeki muhalefet asla kötü karşılanmaz. Oysa kültlerde karizmatik lider asla tartışılmaz ve eleştirilmez. Yine söz gelimi tarikatlar da Mürşit ile Mürit arasında manevi bir bağ olsa bile, müridin bir başka tarikata gitmesi ve oraya bağlanması mümkündür. Oysa kültler de girdikten sonra grup dışına çıkmak çoğu kez kabul edilmediği gibi cezasız da bırakılmaz.

4.Radikal/Yıkıcı Kült Grup Nedir?

Belki de radikalleşmiş kült gruplar ile radikal olmayan kült gruplar arasındaki ayrımı da bireye yönelik yıkıcı bir etki taşıyıp taşımadığına, grup içine kattığı bireylerin maddi ve manevi dünyasını istismar edip etmediğine bakarak değerlendirmek durumundayız.

ABD'de 1979 yılından bu yana, sosyal psikolojinin bu özel dalında faaliyet gösteren Uluslararası Kült Araştırmaları Derneği kült tanımında şu özelliklere dikkat çeker; *“Bir “kült” karizmatik ilişkilerle bir arada tutulan, yüksek seviyede adanmışlık talep edilen ideolojik bir örgüttür. Kültler üyelerini aşırı derecede manipüle ve suistimal eden bir yapıya dönüşme riski taşırlar.”*

A. Kült Özellikler:

Bu derneğe göre şu beş niteliğin hepsini birden taşıyan gruplara “kült” denir:

- I. Üyelerini psikolojik baskı ile devşirir, beyinlerini yıkar ve gruba bağlılıklarını sağlar,
- II. Seçkin totaliter bir yapısı vardır,
- III. Kurucu lideri kendi kendini atamış, dogmatik, Mesihlik veya Mehdilik iddiasında, kimseye hesap vermez ve karizmatik bir kişidir,
- IV. Üyeler “gaye vasıtayı meşru kılar inancıyla” para ve üye toplamada her yola başvurabilir,
- V. Toplanan servetten grup üyeleri faydalanamaz.

Ben bu özelliklere şu özellikleri de katarak bir kült grubun radikal/yıkıcı kült gruba dönüşeceğini düşünüyorum.

B. Yıkıcı Özellikler:

- I. Bireyin ruhsal ve bedensel bütünlüğünü bozar
- II. Aile bütünlüğüne zarar verir
- III. Grup yasal olmayan şekilde zenginleşir
- IV. Cinsel istismarda gibi suçlamalara maruz kalır
- V. İlegal eylemlerde (şantaj, tehdit gibi) bulunur
- VI. Kanunun işleyişini engelleyecek şekilde paralel bir hiyerarşi kurar

Bu altı özelliğten bir kaçını gördüğünde, kült grubun radikal/yıkıcı bir külte doğru evirildiğinden bahsedilebilir. Elbette bir kültün (A) özelliklerini tespit etmek akademik camianın yıkıcı (B) özelliklerini tespit etmek ise güvenlik birimlerinin ilgi alanlarına girer. Bu yüzden Kült çalışmaları aynı zamanda güvenlik ve radikalleşme çalışmalarının bir kolu olarak da görülmeye başlanmıştır. Nitekim 1994 yılında oluşturulan Avrupa Kültürler ve Mezhepler Araştırma ve Bilgilendirme Merkezleri Federasyonu (FECRIS) 2018 yılında radikalleşme ve kültleri masaya yatıran bir konferans düzenlemiştir.

5.Radikal/Yıkıcı Kültlerin Özellikleri Nelerdir?

Çoğu durumda kült gruplarındaki liderler ve takipçiler, yaptıklarının doğruluğuna ısrarla inanırlar ve bu inancı dışarıya yansıtmaya büyük gayret gösterirler. Bu tür grupların birçoğu toplumda meşhur sanatçılar gibi çekici, zeki, insanları kazanırlar ve bunları meşruiyetleri için reklam aracı olarak kullanırlar. Grup bazen şiddet yoluyla (örneğin, insanlığın kurtuluşunu sağlayacağı, barış uğruna dünyayı aydınlığa kavuşturacağı veya adaletsizliklere çözüm bulacağı gibi) yüce hedeflere ulaşabileceğini iddia eder. Fakat bu gruplara yakından bakıldığında bunun servet elde etmek ya da liderin narsist egosunu tatmin etmek adına maske olarak kullanıldığı görülecektir. Grup liderinin ana özelliğinin takipçilerinin tapınma ihtiyacını ve sonsuzluk açlığını gidermek olduğu anlaşılır. Liderler, takipçilerinin onlara bağımlılığını zorunlu kılmak için elindeki tüm araçları (göz korkutma, baştan çıkarma, ödül ve ceza sistemlerini) kullanırlar. Bu liderler kendilerini ihtiyaç duydukları her şeye ulaşan ya da aşkın, metafizik, ruhani varlıklar olarak sunarlar. Takipçiler genellikle, iş, para veya daha fazla takipçi kazanmak olsun olmasın, manevi ve maddi ihtiyaçlarının tümünün ancak liderin isteklerine tam olarak uymakla karşılanabileceğine ikna edilirler. Çoğu kez zihinsel ikna “Bunu yapmak istemiyordum. Ancak yapılması gerekenin en iyisi bu ise ve Tanrı benim bunu yapmamı istiyorsa bunu yapacağım.” şeklinde son bulur.

Diğer taraftan kült örgütlerin ve toplulukların dini olması gerekmez. Bazen siyasi bir kimlik, lider de kült topluluğunun baş aktörü haline gelebilir. Bir topluluk içinde liderin tartışılmaz, eleştirilmez, mutlak itaat edilmesi gereken bir karizmatik kişiliğe dönüşmesi de bir tür kişilik kültünün oluşumu olarak kabul edilir. Çünkü kültler genellikle yüksek karizmatik liderler ve onların yeni bir hayat anlayışına ilişkin etkileyici mesajları etrafında oluşur. Bu nedenle Fransız ve Alman literatüründe 19. yüzyılın ortalarında rastladığımız ‘Kişilik Kültü’ tabiri, 20. yüzyılın ilk yarısında siyasette Lenin, Stalin, Hitler ve Mussolini için sıklıkla kullanılır olmuştur.

Bu açıdan bakıldığında bir kült grubta şu temel özelliklerin bulunduğunu söyleyebilirim:

1. Toplumdaki dinsel yaşamın temel alanlarında toplumdaki genel kabul görmüş kalıpların dışında “benzersiz bir şekilde organize edilmiş bir grup” imajı,
2. Otoriter ve karizmatik bir liderlik,
3. Grup içinde paylaşılan totaliter bir ideoloji,
4. Grup içi ile dışı arasında totaliter, sert ve kesin sınırlar,
5. Grup içindeki üyelerin maddi ve manevi bütünlüğünü tehdit eden ikna yöntemleri,
6. Üyelerden maddi çıkarlar elde edilmesi.

Kült gruplar karizmatik ve otoriter bir lider tarafından yönetilen ve genellikle de üyelerinin istismar edildiği bir topluluktur. Bu nedenle bir kült, üyelerini kontrol altında tutmak için zorlayıcı ikna yöntemleri kullanır. Bu yüzden kültürler aynı zamanda totaliter yapılardır. Alexandra Stein'in dediği gibi; "Tam ay tutulmasının ışığı tamamen kapladığı gibi, totaliter örgütler, herhangi bir alternatif ilişkiyi ya da inançları engellemeye çalışarak çizdikleri resmin dışında kalan gün ışığını karanlığa gömerler." Hannah Arendt'in totaliter ideolojiler hakkında söylediği şu cümleler bu yapılar için de doğru gibidir: "Onlar hayatın ve dünyanın tüm gizemleri için anahtar açıklamalara sahiplermiş numarası çeken izimlerdir. Bütüncül ideolojiler, tüm zamanlar için olası tüm soruların cevabını verdiklerini iddia ederler."

Bu yüzden kültürler çok sıkı dokunmuş kozalar gibi içeri aldıkları üyelerin dış dünya ile tüm ilişkisini kesmek isterler. Birey geçmiş ile tüm bağlarını atarak tamamen yeniden programlanır. Kült gruplarla ilgili en temel sorun bu yapıların tamamen dini yapılar gibi görülmesidir. Richard Dawkins'in en çok satan kitabı olan ve Türkçeye 'Tanrı Yanılgısı' diye tercüme edilen kitabındaki "militan" ateizmindeki gibi sorunun özünün dinlerden kaynaklandığı da ileri sürülebilir. Dawkins kitabının en başında, "dinsiz bir dünya" hayal etmemizi ister. Ona göre bu dünyada hiçbir intihar bombacısı, cadı avcıları, İsrail-Filistin çatışması, Kuzey İrlanda'daki çatışmalar, Taliban'ın antik heykelleri havaya uçurması olmayacaktır.

Oysa milyonlarca insanın katili olan Stalin dinsiz bir komünistti ve insanları gözlüklü ve elleri nasırsız olduğu için burjuva olmakla suçlayıp katleden Kızıl Kmerlerin eski lideri Pol Pot'un dinle alakası yoktu. Symbionese Kurtuluş Örgütü veya 1967 yılında Almanya'da Andreas Baader ve Ulrike Meinhof tarafından kurulan anarşist örgüt Baader Meinhoff çetesi için de din hiç önemli değildi. Dünyada seri katiller, çeteler ve onlarca kurtuluş örgütü dini olmayan nedenlerle katliamlar yapıyorlar. Son olarak 11 aylık bir bebeği bile öldürmekten çekinmeyen Türkiye'deki PKK terör örgütü için dinin adından bile bahsedilmez.

Sorunun özünde, bu grupların ideolojilerinin dini, politik ya da başka bir şey olup olmadığı değil, ne kadar sıkı yapılandırıldıkları ve takipçileri üzerinde uyguladıkları kontrol mekanizmaları bulunmaktadır. Bunu tam olarak anlamak için, analizimizin dini metinler ve referansların ötesine geçmesi gerekmektedir. Sistemin kılcal damarlarında akan inanç ve ideolojilerden daha çok sistemin işleyişindeki temel mekanizmalara odaklanmak daha doğru olacaktır. Kültler ve totaliter gruplar tümüyle dinsel olmadığı gibi tüm dinler kült ya da totaliter değildir.

Bu bağlamda belki de ideolojik radikalleşme ile kült radikalleşmesi arasındaki farklar üzerinde durmak da doğru olacaktır. İdeolojik radikalleşmede birey bir ideolojiyi isteyerek tercih eder ve bu ideolojinin savunucusu olarak görünür olmaya, eylemlerle adını duyurmaya gayret eder. Kült radikalleşmesinde ise birey çoğu kez görünüşte masum, legal dini veya bireysel gelişimi ile ilgili bir topluluğa girdiğini düşünür. Zamanla grubun ideolojisinin farkına varır. Vardığında ise artık her şey için çok geçtir. Ayrıca bir kült grup içinde yer alan birey asla bir kült grubun içinde olduğunu söylemez. Bunu sembol ve simgelerini dışarıda aleni olarak taşıyamaz. Gizem, sır ve içeride olup bitenin dışarı sızması gerekir. İdeolojik gruplar ise propaganda gereği dışarıda daha aktif olarak görünmeye, eylemleri ile kamu oyu oluşturmaya dikkat ederler. Bu nedenle radikal kült örgütlerle mücadele, ideolojik radikal terör örgütleri ile mücadele den daha fazla konvansiyonel olmayan unsurlar içerir.

6.Kült Gruplar Neden Çoğalıyor ve Neden Yıkıcı Hale Geliyor?

Son yirmi yılda yıkıcı kült fenomeni muazzam bir sosyal ve politik öneme sahip bir soruna dönüştü. Birleşik Devletlerde şu anda üç milyondan fazla insanı barındıran yaklaşık üç bin tahrip edici kült olduğu tahmin edilmektedir. FETÖ'den sahte peygamber Evrenesoğlu'na Oktar'dan Osho tarikatına kadar Türkiye'de de aslında birçok kült hareketi vardır. Resmi dinler hızla takipçi kaybederken, kültlere ilgi neden bu kadar çok artıyor? Bu tamamen kültlerin ne vaat ettiğiyle ilgili aslında. Her şeyin çok hızlı tüketildiği ve her şeyin ulaşılabilir olduğu teknoloji çağında kültler, inanlara "farklı olmayı", kimsenin ulaşamadığına ulaşmayı, ayrıcalıklı olmayı vaat ediyor. Toplumun genelinden farklı düşünmek bir ayrıcalık olarak kabul ediliyor. Bu yüzden toplumun elit ve ekonomik olarak daha zengin kesimleri kültleri daha çok besler.

Bir diğer neden ise, teknolojik kullanımı artıkça birey daha rasyonel olmuyor. Aksine eleştirel düşünceden ve rasyonel düşünceden uzaklaşıyor ve adeta otomatikleşiyor. Çünkü zeka veri işlemeyi akıl ise verilerin analitik olarak işlenmesini sağlıyor. Bugün insanlık teknoloji sayesinde çok daha fazla veri işleyebiliyor. Ama bu bizi daha akıllı kılmıyor. MIT Technology and Self kurucusu Sherry Trukle göre, beyinlerimiz dijital çağın kısa bilgi akışlarına alıştıkça, basılı materyalleri anlamak ve uzun konuşmalara girmek için gerekli olan derin düşünme becerimiz kayboluyor. Bu nedenler teknik insanlar, hayatın anlamını aramak için daha fazla kültlere bağımlı hale gelebiliyor. Dijital çağ bizi daha fazla dış kaynak kullanımına itiyor, akıllı telefonlar, bilgisayarlar ve yapay zeka yazılımlı evler artık olağanlaşmaya başlıyor. Üstelik bu imkana ilk ulaşanlar da toplumun daha fazla gelir elde eden kesimleri yada ücretleri yüksek meslek sahipleri. Nicholas Carr, The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains adlı eserinde bu dış kaynak kullanımının artmasının dikkat kabiliyetimizi yitirmemize neden olduğunu söylüyor. Bir tür bilme illüzyonu içinde bırakıyor bizi. Herşeyi bildiğimizi düşünüyoruz ama aslında yüzeysel bilgiye sahip olmanın dışında hiçbir şey hakkında derinlemesine bir bilgiye sahip olamıyoruz. Bu da bizi bildiğini sandığımız şeye daha sıkı inanmaya itiyor. Cehaletimiz inancımız oluyor.

Teknoloji ve dijital medya bireyi içinde daha fazla değişken ve aksiyon olan bir dünyaya çekiyor. Bu ise dijital olanın dışındaki dünyayı daha sıkıcı yapıyor. Bu nedenle bireyler uzun süreli eğitime odaklanmakta, eleştirel düşünmekte zorluk çekiyor. Kültlerin sundukları renkli, cazibeli, fantastik ve pornografik dünya bireylere daha çekici geliyor. Resmi dinlerin z ve y kuşağını hitap eden bir dili bulması gerekiyor. Radikalleşme kısmen bu kuşağın heyecan arayan aşırı gençlerini kendine çekmeyi başarıyor. Ama buna karşılık bu aynı zamanda bu kuşağın büyük çoğunluğunun da dinlere karşı mesafe almasına neden oluyor. Bu kısır döngüden de en fazla kültler faydalanıyor.

Geçmişte kültler neden bu kadar yıkıcı değildi? Çünkü bu kadar yaygın ve modern teknik ve araçlara sahip değillerdi. Dijital çağın imkanları kötü niyetli kült liderlerini daha tehlikeli kılıyor. Eskisine göre şimdi daha fazla denetim imkanlarına sahipler. Modern insanın elinde çok daha fazla yıkıcı araçlar var. Yaptıkları şeyin "doğru" ve "adil" olduğuna inandıkları sürece çoğu toplumun genel kabullerinin dışına çıkmayı, etik olmayan biçimde kendi amaçlarına ulaşmak için zihin kontrolünü kullanarak yalan söylemenin, çalmanın, aldatmanın bir sorun olmadığını düşünür. Bütün yıkıcı kültler amaçların araçları haklı çıkardıklarına inandıkları için kanunun üzerinde olduklarına inanırlar. En azından işe aldıkları insanların sivil özgürlüklerini ihlal ederler. Ayrıca Kültlere katılanlar genelde eğitilmiş, elit, sosyal statüsü yüksek insanlardır.

Bu nedenle bu yapılar mühendis, tıp gibi bilim dallarından insanları, maddi olarak zengin aileleri etkilemeyi tercih ederler. Bu yüzden de istihbarat örgütlerinin kolayca sızmalarına açık gruplar olarak görülürler.

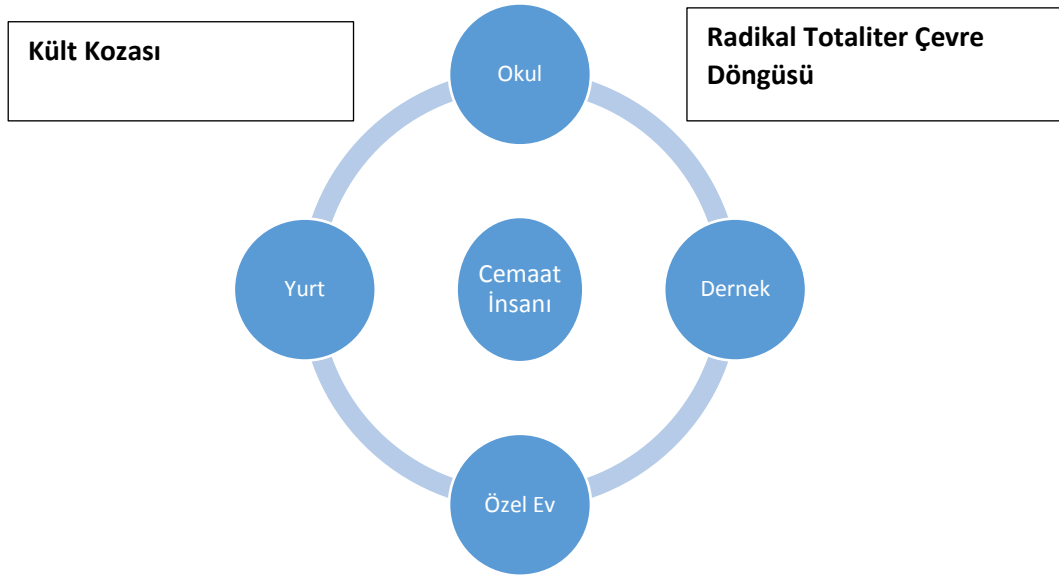
7.Nasıl ikna ederler?

Kült gruplarda üyelerin ikna etmeden daha çok iknaya zorlandıkları düşünülür. Kült örgüt üyelerini tanımlamada sık yapılan yanlışlardan birisi de, bu kişilerin karar verme iradeleri olmayan robotlar oldukları varsayılır. Bu oldukça yanlıştır. Kült örgüt üyelerinin örgütlerine ve liderlerine olan sorgusuz sualsiz itaatlerinin arkasında yatan dinamikler onların robot olmaları değil “ikna”ya zorlanmış olmalarıdır. Burada zorlama ifadesi fiziksel bir zorlamayı değil daha çok psikolojik ve sosyal süreçleri ifade eder. Bu yüzden çoğu kez bu üyelerin beyinlerinin yıkandığından bahsedilir. “Beyin yıkama” terimi soğuk savaş öncesi dönemdeki bir takım askeri uygulamaları çağrıştırdığından itici bulunabilir. Terimin ilk kullanımı 1950’li yıllarda Kore Savaşı’nda esir düşmüş bazı Amerikan askerleri üzerinde kullanılan uygulamalara dayandırılmaktadır. Beyin yıkama ile ilgili tartışmalarda sıklıkla atıfta bulunulan Edward Hunter’in 1951 tarihli *Brainwashing in Red China* ve 1961 tarihli Edgar H. Schein’in *Coercive Persuasion*, yine 1961 tarihli Robert J. Lifton’un *Thought Reform and The Psychology of Totalism: A Study of Brainwashing* adlı eserleri Çin ve Kore komünistlerinin politik mahkûmlara ideolojilerini değiştirmek için uyguladıkları metotlardan bahsetmektedir.

Bu konuda Steven Hassan’ın *Combatting Cult Mind Control* ve Margaret T. Singer’in *The Process of Brainwashing, Psychological Coercion and Thought Reform* beyin yıkamanın bir zihin kontrol işlemi olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, beyin yıkamadan bahsedilen şey şiddet, işkence ve ilaç gibi dış etkenlerle bireyin yeni bir kişilik kazanması değil, girdiği grup içinde kaldığı psiko-sosyal etkilerle yeni bir kimlik kazanma sürecidir. Hassan’a göre zihin kontrolü beyin yıkama değildir. Beyin yıkama genellikle zorlayıcıdır. Kişi başlangıçta bir düşmanın elinde olduğunu bilir. Hassan, zihin kontrolünün bir bireyin kimliğini (inanç, davranış, düşünce) bozan bir etki sistemi olarak anlaşılabilirliğini söyler. Bunlar yenileri ile değiştirilir. Çoğu durumda, bu yeni kimlik, sahibinin önceden çoğunlukla kabul edemeyeceği hatta öfkeleneyeceği bir kimlik olur.

Kimlik, belirli bir örüntü oluşturan inançlar, davranış, düşünce süreçleri ve duygular gibi unsurlardan oluşur. Zihin kontrolünün etkisi altında kalan birey aile, eğitim, arkadaşlık ve en önemlisi kendi özgür seçimleri tarafından oluşturulan özgün kimliğini çoğu zaman seçemeyeceği bir başka kimlikle değiştirir.

Yıkıcı kültlerin uyguladığı zihinsel kontrol, çoğu zaman büyük grupları içeren sosyal bir süreçtir. Bir kişi değiştirilmek için eski kimliğini bırakması ve grup tarafından arzu edilen yeni kimliğe bağlı kalması gereken bir sosyal çevrenin içine çekilir. Kişinin radikal kişilik değişikliğinin tamamlanıp katılaşması için günler veya haftalar gerekir. Bu ise kapalı, totaliter bir çevre kontrolünün içine alınması ile gerçekleşir. Bu yüzden özel ev, dernek, yurt, okul, kamp gibi 24 saatin kontrol edildiği mekanizmalar kurulur. Grup üyelerinin duygusal ve fiziksel enerjileri, dış ilişkilerden ve etkilerden uzak tutmak için tam olarak meşgul olmalıdır.

Hassan'ın dediği gibi her birimiz her gün çeşitli sosyal baskılara maruz kalırız, işte evde, askerde, televizyon başında ve okulda. Buralarda örtük veya açık aslında bizi belirli kalıplara sokmak üzere kontrol mekanizmaları uygulanır. Yıkıcı kültürce uygulanan zihin kontrolünü onlardan ayıran özellik, bizim ne ve nasıl olmamızı buyuran komutları değil aynı zamanda bireyin kendi kararlarını verme bütünlüğünü de zayıflatmaya çalışan sistemler olmalarıdır. Zihin kontrolünün özü, bağımlılığı ve uygunluğu teşvik etmesi ve özerklik ve bireysellikten vazgeçirmesidir.

Örneğin, birçok uyuşturucu rehabilitasyonu ve çocuk suçluluğu programları, bir kişinin bir bağımlı veya suçlu olarak eski kimliğini yok etmek için bu yöntemlerden bazılarını kullanır. Ancak, bu tür programlarla yeni bir kimlik verildikten sonra birey otonomisini ve bireyselliklerini geri kazanmış olmalıdır. Hala birey terapistine körü körüne kendisini bağımlı hissediyorsa bu istenmeyen bir durumdur.

Stein ise zihin kontrolü için grubun altı şartı yerine getirmesi gerektiğini söyler: kişiyi değiştirmek ya da kontrol etmek için grubun bir ajandasının olduğunun farkında olmama; kontrol, zaman ve fiziksel çevreyi belirleme; güçsüzlük, korku ve bağımlılık duygusu yaratma, eski davranışları ve tutumları bastırma; yeni davranış ve tutumları aşılama ve kapalı bir mantık sistemi oluşturma.

Aslında modern toplumda askeri yapılardan dini topluluklara kadar birçoğunun üyelerinin zihinlerini kontrol etmek istediği, onları bir düşünce değişimine tabi tuttıkları söylenebilir. Stein haklı olarak bu gruplara girerken bireyin nereye girdiğini ve başına ne geleceğini bildiğini söyler. Oysa kült gruplar açık ve denetlenebilir olmadıkları için bireyler başına ne geleceğini asla bilmezler. Hatta çoğu kez yolları istemsizce bu topluluklarla kesişir.

Zihin kontrolüyle tutum ve davranışı, düşünce kontrolünün sağlanarak bireyde kültün norm ve değerler sistemiyle kimliklenmesini kastediyoruz. Bunun için de öncelikle davranışların kontrol edilmesi gerekir. Davranış genellikle herkesin bir grup olarak hareket etmesi gereği tarafından kontrol edilir. Çoğu kültürde insanlar birlikte yemek yiyor, birlikte çalışıyor, grup

toplantıları yapıyor ve bazen aynı odada beraber uyuyorlar. Kült kozası olarak tarif ettiğimiz bu radikal çevre üyenin davranışlarının kontrole alınmasını sağlar.

İkinci aşama düşünce kontrolünün sağlanmasıdır. Bu aşama indoktrinasyonu içerir. Yeni üyelerin grup doktrinini içselleştirdikleri, yeni bir dil sistemi oluşturdukları ve kült yerine hiçbir şey koymamak için, kült dışını düşünmeyi durduran teknikleri kavradıkları aşamadır bu. İyi bir üye olabilmek için, kişi kendi düşünce süreçlerini manipüle etmeyi öğrenir. Totalist kültürlerde, ideoloji gerçeğin tek “haritası” olarak içselleştirilir. Doktrin sadece gelen bilgiyi filtrelemekle kalmaz, aynı zamanda bilgilerin nasıl düşünülebileceğini de düzenler. Genellikle, doktrin totaliterdir, her şeyi “karaya karşı beyaza”, “onlara karşı bize” böler. Bütün bu iyi olan lider ve grupta somutlaşırken bütün bu kötü olan da dışarıda somutlaştırılır. Doktrin, bütün sorulara cevap verir, tüm soruları yanıtladığını iddia eder. Bir üyenin kendisi için düşünmesi gerekmez çünkü doktrin onun için düşünmektedir.

Kültün klişeleri ya da değer yüklü kodlu dili inananlar ve yabancılar arasında görünmez bir duvar ortaya koyar. Dil, üyelerin kendilerini özel hissetmelerini sağlar ve onları genel halktan ayırır. Ayrıca yeni üyelerin grubun nelerden bahsettiğini anlamak için daha çok çalışmak zorunda olduklarını düşündürür.

Düşünce durdurma kişinin gerçekliği test etme yeteneğini kısa devre etmenin en etkili yoludur. Gerçekten de eğer bir kişi sadece gruba dahil olduğu hakkında olumlu düşünceleri düşünebilirse kesinlikle sıkışmış olur. Doktrin mükemmel olduğu ve lider de mükemmel olduğu için ortaya çıkan her sorunun bireysel üyelerin hatası olarak görmeye başlanır. Kendisini her zaman suçlamayı ve daha çok çalışmayı öğrenir. Düşünce kontrolü üyenin grup öğretisi ile uyuşmayan duygularını etkili bir şekilde engelleyebilir. Aynı zamanda onun itaatkâr bir köle olarak külte hizmet etmesini sağlar. Her halükarda, düşünce kontrol edildiğinde duygular ve davranışlar da kontrol edilmiş olur.

Üçüncü aşama duyguların kontrolüdür. Zihin kontrolünün üçüncü kısmı olan duygusal kontrol bir kişinin duygularını değiştirmeye ve daraltmaya çalışır. Suçluluk ve korku insanları kontrol altında tutmak için gerekli araçlardır. Suçluluk yıkıcı kült önderler tarafından sömürülür. Örselenmiş kimlikler atalara layık olamama, günahkârlık, başarısız olma vb. birçok suçluluk figürü bulabilir. Korku grup üyelerini iki şekilde birbirine bağlamak için kullanılır. Birincisi, size zulmeden bir dış düşmanın yaratılmasıdır: sizi hapsedecek ya da öldürecek devlet, asker; sizi asla hak ettiğiniz yere getirmeyecek hasım cephe; sizi cehenneme götürecek olan Şeytan. İkincisi ise liderlerin kaybıdır. İşinizi iyi yapmazsanız ne olabileceğinden korkmak oldukça güçlü bir bağlanma sağlayabilir.

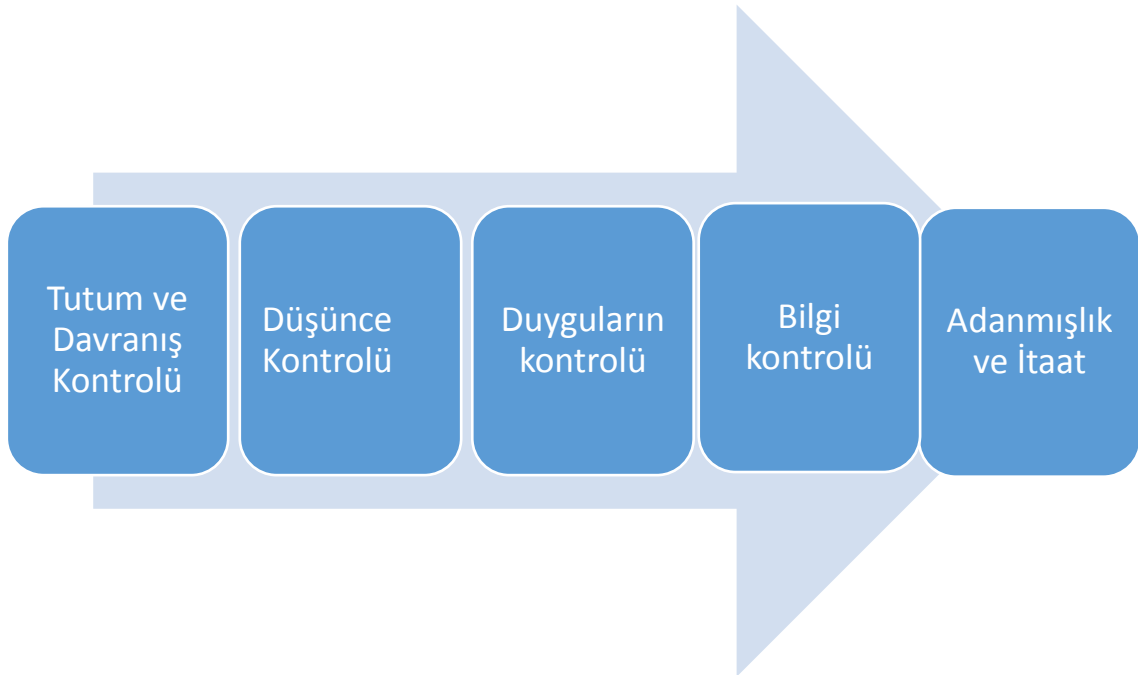
“Kaçış yok, çözüm yok, çıkış yok”. Korku ve panik bağlanmakla kalkar. Bu nedenle izolasyon ve korku kombinasyonu çoğu durumda kendinizi sorgusuz sualsiz gruba teslim etmekle son bulur.

Birisini duygularıyla kontrol etmek için, duygular genellikle yeniden tanımlanmalıdır. Söz gelimi mutluluk herkesin arzu ettiği bir duygudur. Bununla birlikte, eğer mutluluk Tanrı'ya daha yakın olarak tanımlanırsa ve Tanrıya yakın olmanın yolu açtıkça çekmekse o halde mutluluk acı çekmekten ibarettir. Böylece Tanrı'ya daha çok yaklaşabilirsiniz. Bazı gruplarda mutluluk sadece liderin talimatlarını takip etmek, birçok yeni üyeyi örgüte katmak veya çok para kazanmak anlamına gelir. Mutluluk, iyi statüye sahip olanlar için kült tarafından

sağlanan cemaat duygusu olarak görülmelidir. Sadakat ve bağlılık herkes için en saygın duygulardır. Üyelerin dışarıdan gelenler dışında olumsuz duyguları hissetmeye veya ifade etmelerine izin verilmez. Üyeler asla kendileri veya kendi ihtiyaçları için değil, her zaman grubu düşünmeyi ve asla şikâyetle bulunmamayı öğrenirler. Bir lideri asla eleştirmezler, aksine kendilerini eleştirirler.

Hassan'a göre bilgi kontrolü, zihin kontrolünün son bileşenidir. Bilgi, aklımızın düzgün olarak çalışmasını sağlayan yakıt gibi düşünülebilir. Bir kişi, doğru kararlar vermek için gerekli bilgileri reddederse düşünmez hale gelebilir. İnsanlar yıkıcı kültlere hapsolurlar çünkü onlar sadece kritik bilgilere erişimi reddetmezler aynı zamanda onu işlemek için düzgün işleyen içsel mekanizmalardan da yoksundurlar. Bu bilgi kontrolü dramatik ve yıkıcı bir etkiye sahiptir.

Birçok kültte kült dışı gazetelere, televizyonlara, haber ve bilgi kaynaklarına çok az erişime sahiptirler. Bu kısmen, ya çok meşgul oldukları ve boş zamanları olmadığı için ya da sansürlendikleri için böyledir. Bilgi kontrolü ayrıca tüm ilişkilere de uzanır. İnsanların lider, doktrin ya da organizasyon açısından kritik olan her şey hakkında konuşmasına izin verilmez. Üyeler birbirleri için casusluk yapmalı ve uygun olmayan faaliyetleri veya yorumları kült yöneticilere bildirmelidir. Eski bir üye olmadan yeni üyelerin birbirleriyle konuşmaları yasaktır. Üyelerin aile ilişkileri, telefonları, posta mesajları, bilgisayarları sürekli kontrol altında tutulur. Bilgi genellikle üyelerin büyük resmi bilmesini engellemek için bölümlendirilir. Daha büyük gruplarda insanlara işlerini yapabilmeleri için "bilmeleri gerektiği kadar" söylenir. Her üye her bilgiye sahip değildir. Herkes kendi birimi içinde bir üstüne hesap verir. Kült üyeleri doğal olarak kendi gruplarında neler olup bittiğini dışarda yaşayanlara göre daha fazla bildiklerini düşünürler ancak eski üyelere danışmanlık yaparken çoğu zaman onların en azını bildiğini görürsünüz. Dolayısıyla davranış, düşünce, duygu ve bilgi kontrolüyle bireyde radikal bir değişim gerçekleşir.

8. Ne yapmalıyız?

Biz kültürlerin gerçek niyetlerini, birey ve toplum için yıkıcı olup olmadıklarını bunların çoğunu basına intikal ettiğinde duyarız. Ve maalesef güvenlik ve yargı süreci de bu hareketler artık kontrol edilemez şekilde davrandıklarında başlar. Oysa gerek sivil gerekse kamusal alanda bu tür yapıların en azından akademik olarak ilgi konusu edildiği kurumsal kapasite inşasına ihtiyacımız var. Bu yapılar toplumda yıkımları kontrol edilemez olduğunda değil çok daha önceden tanınmalı, öncelikle sivil alanda eleştirel biçimde toplumsal duyarlılık oluşturularak gerekli önleyici uyarılar yapılmalıdır.

Yapılan çalışmalar bireyin bu tür gruplardan çıkışını sağlayan şu etkiler üzerinde durmaktadır:

- Üyeler arası ikili ilişkilerin bozulması
- Değişen grup dinamikleri
- Rol çatışması
- Liderin grup normlarına ve üyelerin beklentilerine uygun davranmaması
- Polis baskısı
- Aile bağlılığı

Özellikle grup üyeleri arasında inançlarda oluşan güvensizlik ileriki safhalarda grup ideolojisinden psikolojik olarak uzaklaşmayı, grup kimliği ile anılmamayı ve sonunda da gruptan ayrılma kararı vermeyi sağlamaktadır. Bu da grubun deşifre edilmesinin, iç tutarlığının sarsılmasının önemli olduğunu göstermektedir.

Bunun içinde öncelikle disiplinler arası çalışma ve işbirliğinin sağlandığı bir yapıya ihtiyacımız var. Psikoloji, teoloji, sosyoloji, kültür bilimleri, antropoloji ve güvenlik bilimleri gibi oldukça geniş katılımlı bir çalışma yürütülebilecek kültür araştırma merkezleri, bölümleri ve enstitüleri Türkiye’de henüz kurulabilmiş değil. Mevcut şartlar altında siyaset yapımcılar ve karar alıcıların bu yapılara karşı hangi önlemler alınması gerektiğini önceden bilmeleri mümkün değildir. Ancak oluşturulacak akademik yapılardan sonra gelecek bilgiler sayesinde karar alıcılar önlerini görebilirler. Öncelikle hem akademinin hem de kamunun bu yapılara karşı miyopluktan kurtulması gerekir.